

PODRŠKA ŠKOLAMA U PROVEDBI CJELOVITE SEKSUALNE EDUKACIJE: PREPORUKE ZA JEDINICE LOKALNE I REGIONALNE SAMOUPRAVE

SAŽETAK

Kao polazište zagovaranja za sustavno provođenje cjelovite seksualne edukacije u školama (dalje: CSE) uzimamo [UNESCO-ove smjernice](#) koje se temelje na ljudskim pravima definiranim međunarodnim dokumentima te su u skladu sa znanstveno utemeljenim informacijama. Dokument se poziva na istraživanje "Ispitivanje potreba i stavova o uvođenju cjelovite seksualne edukacije u osnovne i srednje škole na području PGŽ-a, SMŽ-a i VŽ-a" (2023) koje je provedeno u sklopu projekta Zdrave veze. Preporuke za jedinice lokalne i regionalne samouprave temelje se na sljedećim zaključcima iz istraživanja: nastavno i stručno osoblje iskazuje potrebu za edukacijama i radnim materijalima iz područja CSE-a te im je potrebna podrška u provedbi CSE-a. Cilj je ovih preporuka potaknuti jedinice lokalne i regionalne samouprave na osiguravanje podrške školama u trenutnim okvirima provedbe, u kojima se sadržaji CSE-a provode kao dio međupredmetne teme Zdravlje i drugih međupredmetnih tema, ali bez adekvatne podrške, praćenja i evaluacije. Ipak, za kvalitetnu provedbu potrebno je osigurati provođenje CSE-a kao zasebnog predmeta, čemu bi se dugoročno trebalo težiti.

PREPORUKE ZA JEDINICE LOKALNE I REGIONALNE SAMOUPRAVE

1. Osigurati stručna usavršavanja u području CSE-a za nastavno i stručno osoblje kroz:

- osiguravanje financijskih sredstava za edukaciju prilikom planiranja godišnjeg proračuna
- kontinuirano organiziranje edukacija o temama iz područja CSE-a s posebnim naglaskom na teme prevencije rodno uvjetovanog i seksualnog nasilja te seksualnosti i seksualnog ponašanja
- uključivanje relevantnih stručnjaka_inja i organizacija u provedbu edukacije (preporuke: Hrvatsko društvo za seksualnu terapiju, Nastavni zavod za javno zdravstvo, udruge u području ljudskih prava, sveučilišta).

2. Podržati međusektorsku suradnju kroz:

- otvaranje i/ili prilagođavanje postojećih natječaja za financiranje programa udruga koje se bave temama iz područja CSE-a s jasno postavljenim kriterijima natječaja koji su u skladu s UNESCO-ovim smjericama (znanstveno utemeljene informacije koje su u skladu s ljudskim pravima)
- organiziranje događanja umrežavanja (uživo ili online) udruga, škola i stručnjaka_inja s ciljem jačanja suradnje u provedbi CSE-a jednom godišnje
- izradu i održavanje baze organizacija civilnog društva i javnih institucija koje provode edukativne aktivnosti u području CSE-a koje su u skladu s načelima UNESCO-ovih smjernica (znanstveno utemeljene informacije koje su u skladu s ljudskim pravima)
- prikupljanje postojećih radnih materijala i alata za provedbu tema iz područja CSE-a i objavljivanje na službenim mrežnim stranicama.

KONTEKST I PROBLEM JAVNIH POLITIKA

Mladi u Hrvatskoj ne znaju dovoljno o vlastitom zdravlju i dobrobiti i ljudskim pravima te imaju nizak stupanj građanske participacije. To upućuje na potrebu za promjenama unutar formalnog sustava obrazovanja kako bi se mladima omogućilo stjecanje životnih vještina potrebnih za donošenje zdravih i informiranih odluka te djelovanje u demokratskom društvu.

Jedan od ozbiljnijih problema s kojima se mladi suočavaju jest prisutnost vršnjačkog nasilja. Ono ostavlja neposredne i dugoročne posljedice na psihosocijalno zdravlje, kao i na sposobnost postizanja školskog uspjeha te ostvarenje vlastitih potencijala. Dio nasilja može se objasniti rodnim stereotipima koji su među mladima u Hrvatskoj još uvijek prisutni: **svaki treći mladić (29%) i svaka deseta djevojka (9%) ne vjeruju da žensko "ne" znači "ne", a svaki peti mladić (21%) i svaka dvadeseta djevojka (6%) slažu se da je seksualni odnos očekivana djevojčina protuusluga za provod na spoju koji je platio mladić** (Hodžić 2007). Istraživanje Duginih obitelji i Lezbijske organizacije Rijeka – LORI (2022) ističe da je **77% LGBTIQ mladih tijekom srednje škole bilo više puta ili često izloženo homofobnim/transfobnim komentarima svojih vršnjaka_inja. Njih 60% doživjelo je verbalno nasilje od strane vršnjaka_inja, dok je 20% doživjelo verbalno nasilje od strane nastavnog i stručnog osoblja u srednjoj školi.** Učenici_e najčešće nemaju mogućnost u školama dobiti objektivne informacije vezane za rodni identitet i seksualnu orijentaciju te povećati razumijevanje rodne ravnopravnosti, ali i vlastite seksualnosti. Prema istraživanju Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba (2019), o seksualnim odnosima mladi u najvećoj mjeri razgovaraju s prijateljima (58,5%), više od trećine informira se putem interneta (36,3%), a najmanje u školi (12,8%) i iz edukativnih materijala (5,3%).

Cjelovita seksualna edukacija nudi znanja i vještine potrebne za samostalno donošenje (zdravih) odluka o sebi i odnosima s drugima te jačanje demokratskih vrijednosti.

Usmjerena je na **promoviranje pozitivnih stavova prema seksualnosti, spolne/rodne ravnopravnosti i tolerancije prema seksualnim manjinama** (Modrić, Šoh i Štulhofer 2011). Osim toga, utjecaj CSE-a na djecu i mlade očituje se u **smanjenju rizika vezanih uz seksualno ponašanje, zabilježenim kasnijim stupanjima u seksualne odnose, smanjenju broja seksualnih partnera i povećanoj upotrebi kontracepcije** (UNESCO 2018).

Definitivno o reproduktivnom zdravlju. Barem po mojem iskustvu, doma se o tome uopće ne govori i ja baš mislim da je škola mjesto gdje se to mora. To je jednostavno dio našeg života i ne treba biti da se mi sramimo i nešto od toga. To bi trebala biti normalna tema za pričanje.

– učenica srednje škole, sudionica fokusne grupe u okviru projekta Zdrave veze

U Hrvatskoj se seksualna edukacija provodi međupredmetno kroz nekoliko tema. Međutim, kurikuli su nedostatni i temelje se na medikaliziranom pristupu seksualnosti i reproduktivnom zdravlju. Pritom su izostavljene sve teme koje seksualnosti pristupaju iz pozicije ljudskih prava i rodne ravnopravnosti te koje obuhvaćaju razumijevanje njene složenosti kao pitanja dobrobiti pojedinca_ke. Dodatno, za potrebe ostvarenja odgojno-obrazovnih ciljeva zadanih kurikulima, nastavnici_e nisu dodatno educirani_e, nisu im osigurani popratni materijali i priručnici, a sama provedba ne podliježe praćenju i evaluaciji.

RAZRADA PRIJEDLOGA RJEŠENJA (ARGUMENTI)

1. Nastavno i stručno osoblje želi edukacije o temama iz područja CSE-a

Većina stručnih djelatnika_ca uglavnom se slaže da je **dječje pravo dobiti informacije iz CSE-a**. S druge strane, podaci iz analize upitnika ukazuju na to da tek polovica ili manje od polovice ispitanih predstavnika_ca nastavnog i stručnog osoblja obrađuje teme iz CSE-a. Razlozi tomu mogu se povezati s podatkom da stručni_e djelatnici_e smatraju da CSE trebaju provoditi educirane osobe – psihologinje i psiholozi, medicinski stručnjaci i stručnjakinje ili druge posebno educirane osobe. Uz to, ispitane osobe svoju kompetentnost za provedbu CSE-a ne procjenjuju visoko (prosječna ocjena 2,65 od 5). **Oko četvrtina ispitanih osoba želi dodatne edukacije – najviše u područjima (Rodno uvjetovano) nasilje i prevencija te Seksualnost i seksualno ponašanje, kroz radionice koje kombiniraju teorijska znanja s praksom.** Učenici_e ističu da se o CSE-u u školi priča na način koji im nije zanimljiv. Navode da se u školi previše fokusira na teorijska znanja te da metode rada ne dopuštaju dovoljno uključivanja i usvajanje znanja i vještina, što podržava činjenicu da je stručnim osobama potrebna edukacija za provođenje CSE-a.

Edukacija odgojno-obrazovnih djelatnika treba biti duboko transformirajuća, ostvariti promjenu u zatvorenim stavovima i vrijednostima te mogućim traumama koje i sami nose i otežavaju im rad na ovakvim temama.

- sudionica polustrukturiranog intervjua iz OŠ SMŽ

2. Radni materijali temelj su za sustavnu i kvalitetnu provedbu CSE-a

Trećina ispitanih osoba procjenjuje da bi im za provedbu CSE-a u školi trebala dodatna podrška u obliku radnih materijala, što je povezano s potrebom za dodatnim edukacijama. U skladu s time, među glavnim preprekama za sustavno

provođenje CSE-a spominju se nedostatak edukacija i radnih materijala. Kao osnovni oblik podrške većina sudionika_ca istraživanja ističe izradu ili odobrenje programa/kurikula za provedbu CSE-a od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja, a smatraju da je u provedbi takvih programa **potrebna podrška jedinica lokalne i regionalne samouprave**. Učenici_e navode da se o temama CSE-a u školi premalo priča, a kada se i priča, previše je fokusa na teorijska znanja i teme se obrađuju na nezanimljiv način. Kvalitetno pripremljeni materijali i digitalni alati doprinijeli bi većoj sigurnosti provoditelja u provedbi tema iz CSE-a na kreativan i zanimljiv način primjeren suvremenim metodama poučavanja.

Sve, zapravo, ovisi o profesoru koji predaje (...). Bilo mi je fascinantno kada mi je trenutna kolegica iz Biologije rekla kako ona odrađuje dio seksualnosti i seksualnog ponašanja, reproduktivnog zdravlja, ali je rekla da je bivša nastavnica jednostavno preskakala taj dio. Ona je zaključila da je to neugodno.

- sudionica fokusne grupe iz PGŽ-a

3. Kontinuirana podrška (jedinica lokalne i regionalne samouprave) neophodna je za sustavnu provedbu CSE-a

Pri promišljanju uvođenja CSE-a u škole treba obratiti pozornost na sljedeće izazove koje su stručni_e djelatnici_e naveli_e u upitniku: nedovoljan stupanj educiranosti samih izvoditelja_ica, ideologija dionika unutar ili izvan škole, preopterećenost satnicom svih dionika unutar škole te utjecaj roditelja. Predstavnici_e nastavnog i stručnog osoblja iz srednjih škola istaknuli_e su i mogućnost poticanja jedinica lokalne i regionalne samouprave na podršku provedbi tema iz CSE-a u školama. S obzirom na brojne izazove stručnih suradnika_ca, kontinuirana podrška jedinica lokalne i regionalne samouprave ključna je za sustavnu provedbu CSE-a. U lokalnim zajednicama djeluju mnoge

udruge, institucije te stručnjaci_kinje koji_e kompetencijama i iskustvima mogu pružiti različite oblike podrške u provedbi CSE-a, a jedinice lokalne i regionalne samouprave mogu biti pokretači poboljšanja međusektorske suradnje unutar lokalne zajednice te tako mogu podržati stručne djelatnike_ce.

Definitivno treba više o reproduktivnom zdravlju. Barem po mojem iskustvu, doma se o tome uopće ne govori i ja baš mislim da je škola mjesto gdje se to mora. To je jednostavno dio našeg života i ne treba biti da se mi sramimo i nešto od toga. To bi trebalo, to bi trebala biti normalna tema za pričanje

- sudionica fokusne grupe SŠ Grada Rijeke

PREPORUKE ZA JEDINICE LOKALNE I REGIONALNE SAMOUPRAVE

1. Osigurati stručna usavršavanja u području CSE-a za nastavno i stručno osoblje kroz:

- osiguravanje financijskih sredstava za edukaciju prilikom planiranja godišnjeg proračuna
- kontinuirano organiziranje edukacija o temama iz područja CSE-a s posebnim naglaskom na teme prevencije rodno uvjetovanog i seksualnog nasilja te seksualnosti i seksualnog ponašanja
- uključivanje relevantnih stručnjaka_inja i organizacija u provedbu edukacije (preporuke: Hrvatsko društvo za seksualnu terapiju, Nastavni zavod za javno zdravstvo, udruge u području ljudskih prava, sveučilišta).

2. Podržati međusektorsku suradnju kroz:

- otvaranje i/ili prilagođavanje postojećih natječaja za financiranje programa udruga koje se bave temama iz područja CSE-a s jasno postavljenim kriterijima natječaja koji su u skladu s UNESCO-ovim smjernicama (znanstveno utemeljene informacije koje su u skladu s ljudskim pravima)
- organiziranje događanja umrežavanja (uživo ili online) udruga, škola i stručnjaka_inja s ciljem jačanja suradnje u provedbi CSE-a jednom godišnje
- izradu i održavanje baze organizacija civilnog društva i javnih institucija koje provode edukativne aktivnosti u području CSE-a koje su u skladu s načelima UNESCO-ovih smjernica (znanstveno utemeljene informacije koje su u skladu s ljudskim pravima)
- prikupljanje postojećih radnih materijala i alata za provedbu tema iz područja CSE-a i objavljivanje na službenim mrežnim stranicama.

ZAKLJUČAK (I IMPLEMENTACIJA)

Smatramo da je nužno unutar obrazovnih politika na lokalnoj i regionalnoj razini doskočiti nedostatcima obrazovnog sustava na nacionalnoj razini. Trenutna je provedba kroz međupredmetne teme nedostatna, što potvrđuju rezultati istraživanja "Ispitivanje potreba i stavova o uvođenju cjelovite seksualne edukacija u osnovne i srednje škole na području PGŽ-a, SMŽ-a i VŽ-a" (2023) provedenog u sklopu projekta Zdrave veze: **nastavno i stručno osoblje ne osjeća se kompetentno i podržano u integriranju tema cjelovite seksualne edukacije u svoje predmete**, a učenici_e smatraju da iz postojećih sadržaja ne dobivaju dovoljno. Također, potrebno je više pažnje usmjeriti na osnaživanje i informiranje roditelja kako bi spremnije svojoj djeci pružili podršku u razvoju zdrave seksualnosti. Važno je pažnju posvetiti i nastavnom i stručnom osoblju škola kako bi ono uspješno educiralo i podržalo učenike_ce te uspješno provodilo aktivnosti vezane uz CSE.

Kao dugoročni cilj vidimo uvođenje posebnog predmeta posvećenog CSE-u kojim bi se osiguralo dovoljno prostora za kvalitetan i temeljit pristup svim područjima prema UNESCO-ovim smjernicama. Svjesne smo trenutnih mogućnosti jedinica lokalne i regionalne samouprave, stoga ovim dokumentom nudimo konkretne preporuke za osiguravanje kvalitetne i sustavnije provedbe seksualne edukacije međupredmetno u nekoliko ključnih koraka. Predlažemo osiguravanje uvjeta za kvalitetno stručno usavršavanje kroz uspostavu suradnje s organizacijama koje već provode aktivnosti vezane uz CSE u skladu s UNESCO-ovim smjernicama kako bi se stvorila sinergija i iskoristilo njihovo iskustvo. Također, važno je osigurati platformu postojećih radnih materijala koji će podržati provedbu CSE-a na visokoj razini. Zaključno, predlažemo uključivanje odgovarajućih stavki u proračun za sljedeću godinu kako bi se financijski osigurala provedba ovih važnih koraka prema cilju osiguravanja kvalitetne seksualne edukacije.

Pravo na informiranost predstavlja obavezu svih javnih tijela prema Konvenciji o pravima djeteta. Koraci koje smo predložile približavaju ostvarenju tog cilja te istovremeno doprinose sprječavanju svih oblika nasilja koji proizlaze iz nedostatka educiranosti o temama CSE-a. Provedba CSE-a ne samo da osigurava dobrobit mladih već i jača demokratske vrijednosti u našem društvu kroz povezane teme i jačanje umreženosti svih dionika u zajednici.

INFO O PROJEKTU

Projekt *Zdrave veze* usmjeren je na problem nedostatka provedbe sadržaja iz domene cjelovite seksualne edukacije (CSE) u formalnom obrazovanju, neprepoznavanje važnosti istog od strane relevantnih dionika te na stigmatu oko CSE-a koja se temelji na netočnim informacijama. Ciljevi su projekta prikupiti dokaze za zagovaranje uvođenja CSE-a u osnovne i srednje škole, uspostaviti dijalog s predstavnicima JLRS-ova o uvođenju CSE-a u osnovne i srednje škole te podići svijest javnosti o dobrobitima uvođenja CSE-a u obrazovni sustav.

U sklopu istraživačkih aktivnosti analizirano je 50 kurikula osnovnih i srednjih škola, proveden je online upitnik za stručne djelatnike_ce koji su ispunile 232 osobe, dok je u kvalitativnom dijelu ispitivanja stavova i potreba sudjelovalo 16 stručnih djelatnika_ca, 41 učenik_ca te 6 roditelja.

Projekt provode Udruga za ljudska prava i građansku participaciju PaRiter, Lezbijska organizacija Rijeka "LORI", SOS Rijeka – centar za nenasilje i ljudska prava i Udruga Delta, a partneri su na projektu i jedinice lokalne i regionalne samouprave: Grad Rijeka i Varaždinska županija.

Autorski tim: **Ana Ajduković, Ema Žufić, Iva Davorija i Maja Obućina**

Projekt "Zdrave veze" je podržan s 90.000,00€ kroz Fond za aktivno građanstvo, sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova. Policy brief je omogućen financijskom podrškom Fonda za aktivno građanstvo, sredstvima Islanda, Lihtenštajna i Norveške u okviru EGP grantova. Sadržaj ovog izvještaja isključiva je odgovornost Udruge za ljudska prava i građanske inicijative PaRiter i ne odražava nužno stavove država donatorica i Upravitelja Fonda.

Rijeka, rujan 2023.

